

Jašek, Antonín

Dialektický materialismus a medicína : (práce sovětských autorů o filosofických otázkách medicíny)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1965, vol. 14, iss. B12, pp. 94-97

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106447>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

souvislosti katolické filosofie a teologie, a vrcholí v závěrečném pokusu o důkaz jednoty vědy a víry: podle Chaucharda moderní věda o člověku není smířitelná pouze s náboženskou vírou, nýbrž tato víra naopak může pronikavěji osvětlit **mysl biologického vývoje a fyziologických funkcí člověka než jakákoli jiná filosofie** anebo některá vědecká hypotéza. V zájmu tohoto důkazu vede autor přísné hranice mezi vědeckým faktem (např. evoluce člověka jako paleontologický fakt), vědeckou hypotézou (např. výklad mechanismu vývoje) a filosofií (filosofie evoluce), a na tomto základě považuje biologii za nekompetentní v otázkách psychologických, filosofických a teologických (např. v otázce posmrtného života). I kdybychom s tímto dělením na chvíli vyslovili souhlas, nemohou nás Chauchardovy argumenty přesvědčit o tom, že právě katolická filosofie dává pevnější a příměřenější základ pro interpretaci smyslu biologického vývoje než jiné filosofické interpretace, které sice také překračují empirická fakta biologických věd, avšak pohybují se ve směru vědeckého myšlení anebo jiným racionálním způsobem interpretují **mysl lidské existence jako existence nevyžadující předpoklad boží essence**. Je např. sporné, zda lze biologickými a psychologickými fakty prokázat, že ve vývojovém cyklu individuálního lidského života znamená proces fyzického stárnutí zároveň duchovní zrání a interiorizaci jako formu přechodu k jiné fázi bytí; empirická fakta spíše naznačují, že poslední fáze stáří je zpravidla doprovázena i jistou regresí duchovního života, regresí, která nijak neodkazuje k vyšším (nebo k jiným) fázím duchovního bytí.

Snažíme se člověka racionálně pochopit, mnohému nerozumíme, mnohé otázky jsou otázkami otevřenými. Katolické myšlení se z tohoto důvodu jeví jako neskromné v tom, že si činí zvláštní nárok na znalost základních pevných bodů lidské existence pomocí náboženské víry. Chauchardova filosofie zaujímá vůči moderní vědě velmi otevřenou pozici; přesto však je nakonec ve svých posledních metafyzických základech filosofií uzavřenou, i když v ní nepřehlédneme vážné úsilí o humanizaci života člověka.

Lubomír Nový

Dialektický materialismus a medicína (Práce sovětských autorů o filosofických otázkách medicíny).

Ne každá speciální věda v Sovětském svazu se může chlubit takovým zájmem filosofů jako medicína. Státní nakladatelství medicínské literatury v SSSR vydalo v posledních letech několik velkých sborníků a monografií o filosofických problémech medicíny. Zvláště potěšitelné je, že se na jejich přípravě podíleli vedle filosofů i lékaři.

Zájem o obecné otázky medicíny je vyvolán prohlubující se propastí mezi obrovským množstvím praktických zkušeností a poznatků a jejich teoretickým zpracováním. Také samotný charakter medicíny, jako mezní nauky mezi přírodními a společenskými vědami, staví před lékaře více obecných problémů, než před pracovníky jiných oborů. A tak osm rozsáhlých publikací,¹ vydaných v SSSR v letech 1960–1963, se snaží dát odpověď na některé filosofické otázky, s nimiž se lékařská věda neustále střetává.

Podle struktury můžeme tyto práce rozdělit na sborníky, monografie a práce učebnicového charakteru.

Oba sborníky, „*Filosofické otázky medicíny*“ i „*Některé filosofické otázky medicíny a přírodovědy*“, vznikly na základě spolupráce kateder dialektického a historického materialismu s medicínskými katedrami moskevského a kyjevského lékařského institutu. Kyjevský sborník „*Některé filosofické otázky medicíny a přírodovědy*“, je ze souboru uvedených knih nejstarší. Toto relativní stáří se neprojevilo ani tak ve volbě problémů, jako ve způsobu jejich řešení a ve formě výkladu. Často opakované, mnohomluvné, ale málo říkající fráze, jsou příčinou malé čtivosti mnohých staří. Největší slabinou sborníku jsou kritické stati. Způsob hodnocení obecných přírodovědných teorií, jak ho používá I. Pančev, K. Kojstrjukovová, S. M. Čiper, D. I. Genin aj. autoři, zdaleka neodpovídá současným požadavkům vědecké kritiky. Běžně se přírodovědecká teorie prohlašuje za idealistickou či materialistickou, aniž se bere v úvahu rozdíl mezi fakty obsaženými v teorii a jejími ideologickými aspekty a důsledky, zásadně se nerozlišuje základní výzkum od aplikovaného apod. Proto se můžeme, například, setkat s tvrzením, že pravdivost, nebo nepravdivost teorie je potvrzena udělením či neudělením státní ceny (str. 49) a s jinými alogismy. Podobných nedostatků se dopouštějí i jiní autoři uvedených publikací. Například G. I. Caregorodcev, jenž věnuje kritice nemarxistických koncepcí v lékařské vědě velkou pozornost, se vedle úspěšné kritické analýzy některých teorií (teorie Stressů H. Selyeho, kondicionalismu apod.), dopouští určitých vulgarizací a zjednodušení při hodnocení neovitalismu, eugeniky, neomaltusiánských teorií a dalších. Používá „starý, osvědčený“ způsob. Ocituje několik nejkriklavějších odstavců z kritizované práce, s nimiž se potom vypořádá dvěma obecnými frázemi; čtenáře by ovšem především

zajímalo, z jakého faktického materiálu tyto teorie vyrůstají, proč je mnohdy uznávají i vědci světového jména apod.

Těmto nedostatkům se z velké části vyhnul N. P. Peilenko. Jeho práce „*Fysiologický idealismus a některé filosofické otázky teoretické medicíny*“, je solidní, historicko-logická kritika základních též staršího i současného fysiologického idealismu. Tato kritická studie znovu dokazuje, že při proti idealistickým názorům je účinný jenom tehdy, když vývoj i základní principy celé teorie jsou podrobně hlubokému a všestrannému rozboru. Tento úkol nemůže tedy splnit několik omšelých frází, zastrčených obyčejně v poslední kapitole na samém konci knihy, ale pouze analýza logických, gnoseologických a jiných záměrných zkrácení i nevedomých omylů, jichž se západní vědci dopouštějí při hodnocení faktického materiálu, jenž je neutrální vzhledem k filosofickému hodnocení.

Sborník II. moskevského lékařského institutu „*Filosofické otázky medicíny*“, se liší od kyjevského sborníku především svěží formou výkladu a také tím, že se jeho autoři více zaměřili na řešení metodologických problémů současné medicíny, jako jsou např. otázky vztahu formy a funkce (fysiologie a morfologie), etiologie a patogenese onemocnění, kvalitativních a kvantitativních ukazatelů v patologii atd. Sborník také pohotově reagoval zasvěcenou stáří na fantastické smyšlenky o učení indických jogů o zdraví člověka, jež se v poslední době hojně objevovaly v sovětských sportovních a jiných časopisech. Zvláštní pozornosti zasluhuje studie K. E. Tarasova věnovaná gnoseologické a logické charakteristice diagnostických omylů.

Filosofickým problémem diagnostiky je věnován i druhý díl práce L. L. Seputa „*Otázky dialektického materialismu a medicína*“, a monografie I. N. Osipova a P. V. Koprina „*Základní otázky teorie diagnostiky*“, jejíž druhé vydání vyšlo v minulém roce.² Praktická i teoretická potřeba prací o filosofických aspektech diagnostiky je nesporná, neboť diagnostika je jedna z nauk, k níž mají úzký vztah více méně všechny lékařské obory. Kromě toho se diagnostika bezprostředně dotýká vlastně všech otázek teorie poznání a proto mnohé problémy diagnostiky, jako např. úloha smyslového a logického poznání v diagnostice, úloha experimentálních, matematických a kybernetických metod, úloha a podstata „intuitivní“ metody atd., mohou být ujasněny pomocí obecných hledisek metodologie. Je třeba zdůraznit, že kromě jmenovaných studií neexistují žádné větší práce o těchto otázkách ani v Sovětském svazu ani u nás. Jsou to tedy v pravém slova smyslu práce průkopnické, se všemi klady a zápory z toho plynoucími. K záporům patří především snaha řešit všechny otázky, s nimiž se autoři setkali, což muselo mít negativní vliv na kvalitu některých částí. Autoři si někdy vypomohli obecným, povrchním popisem problémů, aniž se snažili zamyslet nad podstatou. (Kategorie pravdy v procesu poznání nemocí u L. L. Seputa, vztah jednotlivých etap diagnózy u I. N. Osipova a P. V. Koprina aj.) K největším kladům těchto prací patří snaha důsledně uplatňovat metodologickou funkci dialektického materialismu při řešení obecných problémů diagnostiky, i když se to, jak již bylo řečeno, ne vždy úplně podařilo.

Poslední z uvedených monografií, práce I. V. Davidovského „*Problémy příčinnosti v medicíně*“, je zajímavá již z toho hlediska, že tuto skoro 200stránkovou filosofickou studii psal lékař. Hned na začátku je třeba říci, že jde o práci velmi problematickou, diskusní. Cílem knihy je dokázat, že zjednodušené, staré pojetí etiologie (především infekčních nemocí), tj. „etiologie svedená k faktu, nebo faktům izolovaným od objektivních a všestranných spojení“ (str. 163), je v podstatě monokausalismus, jenž brzdí další rozvoj teoretické činnosti v medicíně. I. V. Davidovskij např. ukazuje, že toto zjednodušené pojetí není schopno vysvětlit neúspěchy při léčení a prevenci značného množství onemocnění, kupříkladu chřipky, dysenterie, angin, nemožnost uněleho nakažení člověka či opice dysenterii, i když se mnohokrát zvětší množství mikrobů, jež je schopna unést moucha přenašející dysenterii atd. I. V. Davidovskij ukazuje na spouště konkrétních faktů, že pojem etiologie není možné redukovat na mikrob, karcinogén, či jiný objekt; etiologie se může stát vědou jenom tehdy, když bude zkoumat zákonitosti vztahů mezi jevy. To znamená, že příčiny nemocí je třeba hledat v zákonitých vztazích mezi, řekněme, organismem a mikrobem a nepovažovat otázku za vyřešenou, jestliže se prokáže, že agens je v organismu. Davidovskij má nesporně pravdu v tom, že příčinu nemoci není možné redukovat na jeden nebo více činitelů a účinek na adekvátní výsledek působení těchto činitelů. Příčinné vztahy jež zkoumá medicína jsou nesrovnatelně složitější. Není však správné bojovat proti jednostrannosti jinou jednostranností. Autor, ve snaze co nejostřeji odsoudit zjednodušující, mechanistické pojetí kauzality, si vytvořil jakýsi „materialistický kondicionalismus“. Například mikrob při infekčním onemocnění je podle I. V. Davidovského pouze druhohradou podmínkou onemocnění, nikoliv jeho příčinou. Příčina je totožná s podmínkami, rozplynula se v nich.

Infekční faktor je nesporně nutnou příčinou infekčního onemocnění, ale k onemocnění nedochází vždy, ale pouze za určitých podmínek. Ten fakt, že jeden mikrob může vyvolat

několik druhů onemocnění, není důkazem toho, že základním předpokladem (příčinou) vzniku těchto nemocí není mikrob, jak se domnívá I. V. Davidovský, ale je to pouze důkazem toho, že určitá příčina nemůže z fatální nutnosti vyzývat vždy adekvátní účinek. Teprve podmínky mění možnost onemocnění ve skutečnost — nemoc. Nemluvě o tom, že věc je mnohem složitější a tím, že musíme rozlišovat podstatu choroby od jejího „obrazu“, tj. filosoficky řečeno, stránku podstaty od stránky jevové, která, jak se zdá, je leckdy ovlivněna i psychologicky.

Přes tento velký nedostatek je kniha I. V. Davidovského cenným přínosem při nejmenším v tom, že otevřeně ukázala škodlivost zjednodušeného pojetí etiologie a naopak zdůraznila význam teoretické práce pro další rozvoj lékařské vědy.

První díl práce L. L. Šeputa „*Otázky dialektického materialismu a medicíny*“, jež vyšel v českém překladu (Dialektický materialismus a medicína, SZN, Praha 1963), přesto, že přináší spoustu zajímavých příkladů z různých lékařských oborů, nelíší se příliš od dřívějších sovětských učebnic filosofie ani formou, ani obsahem. Kniha má být pomůckou pro teoretickou činnost lékařů, má ukázat marxisticko-leninskou filosofii, jako metodologický základ teoretického i praktického rozvoje medicíny. Podle našeho názoru tento vytčený úkol plní z určité části jen poslední kapitola, ve které se nutnost používání dialektiky jako obecné metody zkoumání neproklamuje, ale skutečně využívá v analýse vztahu psychického a somatického při patologických stavech. Ve zbývajících deseti kapitolách je všechno autorovo úsilí zaměřeno na potvrzení správnosti základních pouček marxistické filosofie pomocí příkladů z lékařské praxe. „Přírodní vědy, zejména lékařská věda, skýtají obrovský materiál potvrzující základní téže dialektického materialismu. Správnost materialismu a dialektiky stále potvrzují nové objevy fyziologie, mikrobiologie, virologie, patofyziologie a jiných věd“ (str. 13). Tohoto apologetického schématu se L. L. Šeputa přidržuje ve všech kapitolách pojednávajících o základních zákonech a kategoriích dialektického materialismu. Je pak samozřejmé, že po přečtení práce zůstává u každého nezodpovězena otázka, jak tedy vlastně dialektický materialismus pomáhá klinickým pracovníkům i teoretikům lékařské vědy metodologicky správně řešit problémy, s nimiž se ve své práci střetávají.³

Nesrovnatelně lépe se s tímto problémem vyrovnal G. I. Caregorodcev ve své práci „*Dialektický materialismus a medicína*“, která je také psána ve formě učebnice. Je to rozsáhlá publikace (430 stran), rozdělená do sedmi kapitol, v nichž autor vysvětluje vztah předmarxistické filosofie k medicíně, vztah zákonů a kategorií dialektiky k zákonům a kategoriím medicíny, řeší některé sociální problémy medicíny a mnohé další. Tato rozsahem největší a chronologicky nejmladší práce je podle našeho názoru z uvedených knih nejcnější. Je pochopitelné, že při řešení tak rozsáhlého okruhu otázek zůstaly některé problémy nedořešeny či nedomyšleny (zákon negace negace aj.), někdy autor problémy zjednodušil (kritika některých idealistických teorií, o níž jsme hovořili výše), v podstatě se mu však podařilo ukázat, jak může materialistická dialektika pomocí praktickému i teoretickému lékařství řešit nejrůznější problémy. Nehledá příklady pro potvrzení pravdivosti dialektických zákonů, jak tomu bylo dosud zvykem, ale ukazuje, kdy a jak je možné a nutné používat metodologických principů, které z těchto zákonů vyplývají. Proto se autorovi podařilo úspěšně analyzovat takové problémy, jako je působení přírodních a sociálních faktorů na vznik a vývoj infekčních a jiných chorob, nebo stále diskutovanou otázku kvalitativní a kvantitativní charakteristiky patologických jevů, otázku vlivu biologických a sociálních faktorů na dědičnost člověka a mnohé další.

Když k uvedeným kladům ještě připočteme zřetelnou snahu autora vyhnout se opotřebovaným frázím (i když se mu to ne vždy podařilo), dá se očekávat, že práce G. I. Caregorodceva bude jak pro lékaře, tak pro filosofy přijatelným překvapením. Lékař po přečtení práce sice nebude umět odříkat základní poučky dialektiky a materialismu, ale zato začne uvažovat o tom, že by mu filosofie přece jenom mohla být v jeho práci prospěšná (vždycky tomu tak nebývalo). A filosofům kniha ukazuje, že je možné psát opravdu dobré práce o filosofii přírodních věd.

Přesto však ani práce C. I. Caregorodceva, ani ostatní recenzované knihy nelze považovat za konečné řešení uvedených problémů. Ale takový úkol si jistě nestavěl žádný z autorů. Pouze se snažili najít dialekticko-materialistický přístup k některým obecným otázkám medicíny, a je třeba říci, že se to mnohým více či méně podařilo. Práce Caregorodceva, Petlenka, studie o filosofických otázkách diagnostiky a některé stati ze sborníků by bylo vhodné a velmi potřebné přeložit do češtiny pro potřeby našich lékařských fakult.

V medicíně stále zůstává velké množství obecných problémů, jejichž úspěšné řešení předpokládá těsnou spolupráci lékařů a filosofů.

¹ a) *Nekotoryje filosofskije voprosy medicíny i jestestvoznanija*, gos. med. izd., Kijev 1960, stran 420. b) *Filosofskije voprosy medicíny*, Medgiz, Moskva 1962, stran 302. c) V. P.

Petlenko, *Fyziologičeskij idealizm i nekotoryje voprosy teoretičeskoj mediciny*, Medgiz, Leningrad 1960, stran 239. d) I. N. Osipov, P. V. Kopnin, *Osnovnyje voprosy teorij diaagnoza*, izd. Tomskogo univ. 1962, II. vyd., stran 189. e) L. L. Seputo, *Voprosy dialektičeskogo materializma i medicina*, Medgiz, Moskva 1963, dil II, stran 250. f) I. V. Davidovskij, *Problemy pričinnosti v medicene*, Medgiz, Moskva 1962, stran 175. g) L. L. Seputo, *Voprosy dialektičeskogo materializma i medicina*, Medgiz, Moskva 1961, dil I, stran 146. h) G. I. Caregprodcev, *Dialektičeskij materializm i medicina*, Medgiz, Moskva 1963, stran 430.

² Obsáhla recenze o této práci je ouštěna v časopise *Voprosy filosofii* 10, 1963, str. 161.

³ Ve druhém dílu práce, jak bylo uvedeno výše, se autor těmito nedostatky z velké části vyhnul.

Antonín Jašek

Bibliographie der philosophischen Schriften in der ČSSR — Unsere Bibliographie registriert die in der Periode vom 1. Jänner 1963 bis zum 31. Dezember 1963 herausgegebenen Originalschriften der tschechischen und slowakischen Philosophen. Dadurch knüpfen wir an unsere Tradition an: eine ähnliche Bibliographie haben wir schon für die Jahre 1956—1959 in den früheren Nummern unserer Zeitschrift (vgl. *Sborník fil. fak.*, Brno, 1958, B 5, 123—128, B 7, 1960, 130—134 und B 11, 1963, 115—120) herausgebracht. Unsere Gliederung der Literatur in drei thematische Gruppen (der dialektische Materialismus, der historische Materialismus und die Geschichte der Philosophie) bleibt unverändert.

Die tschechischen und slowakischen Angaben jedes Buches findet man in Klammern. Wir benützen dabei folgende Abkürzungen: P. = Praha, B. = Bratislava, ČS = Československý spisovatel, ČSAV (SAV) = Československá (Slovenská) akademie věd, O = Orbis, NPL (slov. VPL) = Nakladatelství politické literatury (slov. Vydavateľstvo politickej literatury), SvS = Svobodné slovo, SPN = Státní pedagogické nakladatelství.

I. Der dialektische Materialismus — Grundfragen, Methodologie, Erkenntnistheorie, Logik. Eine der bemerkenswertesten Arbeiten dieses Jahres, welche auch in diesem Sammelband rezensiert wird, ist das Buch von Jaromír Janoušek, *Praxis und Erkenntnis* (Praxe a poznání, NPL, P. 1963, S. 250). Čížek František, *Philosophische Fragen der Theorie der Gattungen* (Filosofické otázky teorie druhu, ČSAV, P. 1963, S. 301). Ein bemerkenswerter Beitrag zu einer sehr diskutierten und lebendigen philosophischen Frage der naturwissenschaftlichen Sphäre. Die Abhandlung von Filová begrüßen insbesondere die naturwissenschaftlich orientierten Philosophen. Der Kampf des Materialismus gegen den Holismus ist zwar nicht ganz neu, aber auch nicht zu ende, wie von der Verfasserin gezeigt wird. Filová Elena, *Materialismus gegen den Holismus* (Materialismus proti holismu; SAV, B. 1963, S. 243). Úlehla Jan analysiert in seiner Arbeit *Von der Physik zur Philosophie* (Od fyziky k filosofii; O., P. 1963, S. 294) das Problem der Wechselbeziehungen zwischen Physik und Philosophie. In der Arbeit von Tlustý Vojtěch, *Raum und Zeit* (Prostor a čas, NPL, P. 1963, S. 176) beschäftigt sich der Autor mit einem sehr anspruchsvollen Problem des dialektischen Materialismus. Die Abhandlung hat vor allem für den Unterricht im Rahmen der wissenschaftlichen Weltanschauung ihren Wert.

Kleinere originelle Studien über die Problematik der Logik erschienen in zwei Sammelbüchern: *Wissenschaftliches Sammelbuch der philosophischen Fakultät der Komenský-Universität in Bratislava — Abteilung für Logik* (Sborník prací filosofické fakulty Komenského university; B., SPN 1962, S. 280) und *Wissenschaftliches Sammelbuch der philosophischen Fakultät in Prag* — (Sborník prací filosofické fakulty; P. 1962, S. 100). Die *Vordialektische Logik* (Predialectical Logic, B., SAV, S. 280) von V. Filkorn wurde in englischer Sprache herausgegeben.

II. Der historische Materialismus — Soziologie, Ethik, Religionswissenschaft. Grosses Aufsehen in den philosophischen Kreisen hat Kosiř Karel mit seiner Arbeit *Dialektik des Konkreten — Eine Studie zur Problematik des Menschen und der Welt*; (Dialektika konkrétního, — Studie o problematice člověka a světa, ČSAV; P. 1963, S. 191) hervorgerufen. Siehe die Rezension in unserer Zeitschrift. Samek Antonín, *Philosophie und Politik* (Filosofie a politika; NPL, P. 1963, S. 165). In dieser Arbeit will der Autor auf theoretische Fragen antworten, die unser gesellschaftlich-politisches Leben stellt, und die in sehr engem Zusammenhang mit dem Problem Theorie — Praxis stehen. Auch die nächste Arbeit beschäftigt sich ausführlich mit einer der wichtigsten theoretischen Fragen, die unmittelbare Bedeutung im Kampf um die neue Gesellschaft haben.